

„Libušino proroctví přeměňujeme ve skutečnost!“

Komunistická vize Prahy v období stalinismu*

Michal Kurz

‘WE ARE TRANSFORMING THE PROPHECY OF LIBUŠE INTO REALITY!’

THE COMMUNIST VISION OF PRAGUE IN THE STALINIST ERA

The article focuses on the construction and symbolic encoding of Prague during the 1950s. After 1948 the political and professional elites constructed a suggestive propagandist image of the capital as a ‘new socialist city’. Prague began to be transformed through interventions in its physical space (architecture, monuments), production of its social reality (organized work teams) and reinterpretation of its history. The leading role of the Communist Party of Czechoslovakia in this process was systematically popularized by the political representatives, the local press and guidebooks. The Communist rhetoric emphasized both Soviet paragons and selected Czech historical traditions (in particular, the Hussite Movement and the Czech National Revival). Citing the example of Prague, this article attempts to underline the spatial aspect of Stalinist ideology and the social ‘constructability’ of any space.

KEYWORDS:

Prague; image of the city; architecture; urban space; Stalinism; 1950s

Prostor je vedle času jednou ze základních koordinát lidského jednání, což z něj pohledem historika činí důležitou, zároveň však často až příliš samozřejmě vnímanou veličinu. Opustit vžitou pozitivistickou představu prostoru jako pouhého neměnného, apriorně daného „kontejneru“ sociálních jevů a procesů znamená pokusit se v duchu myšlenek *prostorového obratu* (*spatial turn*) hlouběji promýšlet jeho konstruova(tel)nost, a to nejen ve fyzickém, ale i mentálním a sociálním slova smyslu. Již v sedmdesátých letech 20. století formuloval francouzský sociolog Henri Lefebvre své teze o „sociální produkci prostoru“, který je spoluutvářen (tj. vnímán, koncipován a prožíván) širokým spektrem aktérů.¹ Obyvatelé, novináři, architekti, politici a mnozí další mu v závislosti na svých potřebách a cílech připisují specifické významy a funkce. Prostorové ukotvení je předpokladem stability a kontinuity každého společenství, hraje důležitou roli v procesech (re)konstruování jeho kolektivní paměti a identity (respektive pamětí a identit).² Na „produkci prostoru“ se podle Le-

* Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 12 *Historie v interdisciplinární perspektivě*, podprogram *Formování a vývoj národních identit ve středoevropském prostoru v 19. a 20. století*.

1 Henri LEFEBVRE, *La production de l'espace*, Paris 1974. Širší ohlas zaznamenal až anglický překlad: TÝŽ, *The Production of Space*, Oxford 1991.

2 Tuto zásadní roli prostoru naznačil ve svých dnes již klasických textech Maurice Halbwachs, z dostupných v češtině srov. zvláště *Legendární topografie míst ve Svaté zemi*, in: Alban Bensa — Václav Hubinger — Françoise Mayer (edd.), *Cahiers du Cefres*. Antologie

febvra podílejí různými způsoby a ve vzájemném provázání tři roviny sociální praxe: „prostorové praktiky“ (každodenní rutinní vnímání a poznávání empirické reality prostoru), „reprezentace prostoru“ (abstraktní představy a intelektuální konstrukce prostoru) a „prostory reprezentace“ (sociální prožívání fyzického prostoru skrze asociované symboly a obrazy).³

Za dominantní způsob zacházení s prostorem označuje Lefebvre v každé společnosti „reprezentace prostoru“, (re)produkované především urbanisty, architekty a sociálními inženýry. Právě ony jsou podle něj klíčovým mocenským nástrojem státu využívaným k instrumentalizaci a homogenizaci prostoru, jinými slovy k produkci dominantního (oficiálního) prostorového diskursu.⁴ Přestože se jedná o primárně abstraktní představy a koncepty, nesou v sobě zároveň silný nárok na uskutečnění, tj. na přesah z roviny mentální do roviny fyzické. Podle geografa Dereka Gregoryho fungují tyto reprezentace vždy jako určité konstelace moci a znalostí, jako strategie, jejichž prostřednictvím je do prostoru „vписován“ dobově dominantní sociální řád.⁵

Zejména v moderních dějinách 19. a 20. století nalezneme četné příklady využívání prostoru jako nástroje kontroly, dominance a moci. Řada (nejen politických) ideologií sdílela ve svých myšlenkových předpokladech s různou intenzitou přesvědčení o možnosti změnit charakter člověka za pomoci přeformování jeho životního prostředí. Badatelsky příhodný objekt pro analýzu těchto tendencí představují města, již od antiky přirozená jeviště pro sebeprezentaci politických režimů, a zejména tradiční metropole, jimž dobové mocenské i expertní elity vždy věnovaly největší pozornost. Jak podotýká historik Wolfgang Sonne, „utváření hlavního města představuje ve 20. století hlavní prostředek státní reprezentace“.⁶

Zřetelný urbánní, resp. obecně prostorový aspekt nese ve svých myšlenkových východiscích také sovětský stalinismus a jeho poválečné modifikace ve státech středovýchodní Evropy včetně Československa. Jestliže představitelé komunistické moci ve svých programových deklaracích často zdůrazňovali potřebu zformování „nového

francouzských společenských věd. Město 10, 1996, s. 8–35. Jeho myšlenky zásadním způsobem rozpracovali Jan a Aleida Assmannovi, srov. např. Aleida ASSMANN, *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*, München 2009. Souvislostmi prostoru a kolektivní paměti se podrobně zabýval i autor vlivného konceptu „míst paměti“ Pierre Nora.

3 H. LEFEBVRE, *The Production of Space*, s. 33n. Lefebvovy koncepty dále promýšlí a rozvíjí Edward SOJA, *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Oxford 1996.

4 H. LEFEBVRE, *The Production of Space*, s. 203, s. 391–396.

5 Derek GREGORY, *Geographical Imaginations*, Cambridge, MA — Oxford, UK 1994, s. 403. Mocenské snahy státu nacházejí na druhé straně také přirozený protipól, a to v podobě alternativních (i vyloženě podvrtných) diskursů daného prostoru vycházejících z každodenních praktik a zkušeností jeho běžných „uživatelů“. Jejich reflexi ponechám ve svém příspěvku vědomě stranou.

6 Wolfgang SONNE, *Die Hauptstadt als Bild des Staates. Planungen des frühen 20. Jahrhunderts im internationalen Vergleich*, in: Arnold Bartetzky — Marina Dmitrieva — Stefan Troebst (edd.), *Neue Staaten — neue Bilder? Visuelle Kultur im Dienst staatlicher Selbstdarstellung in Zentral- und Osteuropa seit 1918*, Köln — Weimar — Wien 2005, s. 13–32, zvláště s. 15.

socialistického člověka“, mělo k němu dojít ve funkčně, vizuálně a symbolicky odpovídajícím prostředí, na jehož budování a kultivaci by se tyto „noví lidé“ zároveň zásadně měrou sami podíleli. Zakládání „vzorových socialistických měst“ (z nich jmenujme vedle domácí Poruby a Havířova alespoň východoněmecký Eisenhüttenstadt či polskou Nowou Hutu) i přestavba stávajících historických sídel proto zejména v prvním poválečném desetiletí získávaly nezanedbatelnou a často velmi vypjatou politickou dimenzi.⁷ Ustavování žádoucího prostorového diskursu přitom v konkrétních sídlech probíhalo na několika rovinách, resp. za pomoci různých typů médií: vedle konkrétních architektonických projektů sehrávaly důležitou roli texty, verbální prohlášení, fotografické či filmové záběry.

Poválečnou Prahu můžeme zařadit mezi města, kde komunistické snahy o ideologické překódování narážely na jejich poměrně silný vžitý obraz. Představu Prahy jako malebného města starobyklých památek, konstituovanou už během 19. století, neoslabil ani bouřlivý stavební rozvoj, kterým prošla v meziválečném období. Po roce 1945 pak hmotnou i symbolickou hodnotu metropole zásadně posílilo jen lehké poškození válečnými událostmi, zřetelně patrné zejména při srovnání s městy sousedních států.⁸ Právě tato výchozí situace se mi z badatelského hlediska jeví jako produktivní, neboť otevírá prostor pro analýzu způsobů, jimiž mohl být stalinistický prostorový diskurs, aktivně operující s vizí nastupující „nové“ a šťastné epochy, aplikován ve fyzickém i symbolickém kontextu „starého“ historického města.⁹ Zároveň umožňuje reflektovat širší otázky specifik československého stalinismu a jeho (dis)kontinuit s předchozími obdobími.

Konec 2. světové války s sebou přinesl očekávání většiny československé společnosti, že obnovovaný stát bude postaven na nových, kvalitativně lepších základech poučených z nedostatků a chyb minulosti.¹⁰ Důležitou součástí formující se identity

7 První srovnání architektury doby stalinismu ve státech východního bloku (NDR, ČSR, Polsku, Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku) přinesl Anders ÅMAN, *Architecture and Ideology in Eastern Europe During the Stalin Era. An Aspect of Cold War History*, New York 1992.

8 Srov. zvláště situaci Polska a Německa: Werner DURTH — Niels GUTSCHOW, *Träume in Trümmern. Planungen zum Wiederaufbau zerstörter Städte im Westen Deutschlands 1940–1950*, Braunschweig — Wiesbaden 1988; Dieter BINGEN — Hanz HINZ (edd.), *Die Schleifung: Zerstörung und Wiederaufbau historischer Bauten in Deutschland und Polen*, Wiesbaden 2005.

9 Inspiraci mi zde poskytla studie Michaely MAREK, *Sozialismus in der alten Stadt. Oder: Ein Vorschlag zur kulturgeschichtlichen Erweiterung der sozialgeschichtlichen Stadtforschung*, in: Thomas M. Bohn (ed.), *Von der ‚europäischen Stadt‘ zur ‚sozialistischen Stadt‘ und zurück? Urbane Transformationen im östlichen Europa des 20. Jahrhunderts*, München 2009, s. 35–50. V domácím prostředí se otázkou socialistických reprezentací Prahy nedávno zabývala kulturní antropoložka Blanka SOUKUPOVÁ, „Teprve komunisté uskutečnili Libušino proroctví.“ *Praha v mytologii reálného socialismu*, in: Blanka Soukupová — Daniel Luther — Peter Salner (edd.), *Mýtus — „realita“ — identita: socialistické metropole v zápasech o novou přítomnost a vizi šťastné budoucnosti*, Praha 2014, s. 9–52. Její metodologická východiska ani interpretační rámec nicméně ve svém příspěvku nesdílím.

10 K poválečným změnám v ČSR a jejich kořenům zatím nejpodnětněji Christiane BRENNER, *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*, Praha 2015. Z dobových textů např. Edvard BENEŠ, *Demokracie dnes a zítra*, Praha 1945.

obnovené republiky se proto stala různá míra vymezování se vůči politickým, socioekonomickým a kulturním pořádkům válečné a meziválečné doby. Představitelé politických, odborných i uměleckých elit začali na různých úrovních hovořit o „novém Československu“ a potažmo i „nové Praze“, neboť aktuální proměnu státu bylo žádoucí zřetelně demonstrovat rovněž v prostoru jeho hlavního města. Během druhé poloviny čtyřicátých let byl prostor Prahy re-formován (v reakci na éru protektorátu) především z nacionálního hlediska. V oficiálních projevech a textech turistických průvodců byl zdůrazněn „odvěký“ český charakter města, správní orgány iniciovaly nezbytnou revizi uličního názvosloví a stávajících pomníků. Za jednu z nejmýmlejnějších zkratk opětovného přivlastnění Prahy pro český národní živel můžeme označit konfiskaci budovy Německého kasina na Příkopech, od roku 1875 centra společenského života pražských Němců, a její přejmenování na Slovanský dům.¹¹

Nedlouho po únoru 1948 získal diskurs „nové Prahy“ jednostranné politické zabarvení a stal se integrální součástí komunistické vize spravedlivějšího společenského řádu, kterou formulovali a pomáhali propagovat přední zástupci státní i městské správy. Období „stalinistického“ budování Prahy můžeme rámcově vymezit počátkem v roce 1949, vrcholem v letech 1953/1954 a pozvolným odezníváním během druhé poloviny padesátých let.

28. června 1949 schválilo plénum pražského Ústředního národního výboru (ÚNV) v reakci na závěry IX. sjezdu strany akční program vytyčující jako hlavní úkol nejbližších let „vytvořit z Prahy město pracujícího lidu, jehož celý ráz a náplň by byly dány tou skutečností, že je Praha hlavním městem lidově demokratické republiky spějící k socialismu“.¹² Vyhraněná politická rétorika se současně promítla i do tvorby směrného územního plánu, tedy klíčového dokumentu, podle jehož zásad měla být do budoucna koordinována výstavba metropole.¹³ Autoři jeho prvních verzí z let 1948 a 1949 počítali mj. s vytvořením nových manifestačních náměstí na Letné a pod Vítkovem (tzv. náměstí Budovatelů) a s výstavbou severojižní magistrály včetně přemostění Nuselského údolí.¹⁴ S aktuálním děním a chystanými projekty začala své čtenáře seznamovat redakce týdeníku *Praha*, tiskového orgánu ÚNV, která od července 1949 zavedla rubriku „Budujeme socialistickou Prahu“.¹⁵

Záměr „socialistické“ proměny hlavního města zásadním způsobem konkretizoval 10. prosince 1950 na ustavující schůzi pražského městského výboru KSČ člen předsednictva ÚV, poslanec a jeden z nejvlivnějších tvůrců oficiální ideologické linie strany Gustav Bareš. V bojovně laděném referátu nazvaném „Za krásnou, šťastnou, socialistickou Prahu“ vyzdvihl nutnost „mobilisovat všechen lid k výstavbě hlavního města a řídit v tomto duchu práci komunistů v Ústředním národním výboru a v lidové správě

11 Srov. Alois Ladislav KAISER, *Průvodce starou Prahou*, Praha 1947, s. 28.

12 *Akční program pražské lidové správy*, Praha: týdeník Ústředního národního výboru hl. města Prahy (dále jen *Praha*) 52, 1949, č. 27, s. 1.

13 Jeho tvorba spadala od roku 1949 do kompetence plánovacího referátu při stavebním odboru ÚNV.

14 *Praha budoucnosti*, Architekt, 1949, č. 1, s. 1–11; *Směrný plán — Praha budoucnosti*, Architektura ČSR, 1949, č. 3–4, s. 98–104.

15 *Praha* 52, 1949, č. 27, s. 9.

vůbec“.¹⁶ Pozitivní budoucnost metropole podmínil přináležitostí Československa k socialistickému „táboru míru“ a její konkrétní obrysy naznačil výčtem zamýšlených projektů. Mezi nimi nechyběly nové objekty ÚV KSČ a Národní galerie na Letné, dominantní pomník J. V. Stalina, sovětskými vzory inspirované „parky kultury a oddechu“ či pomníky „všem těm, kteří ukazovali našemu lidu cestu a vedli jej vpřed“.¹⁷ „Nová Praha“ socialismu měla mít „velké, nové, prostorné domy a široké ulice“, zároveň ale respektovat i vybrané památky minulosti. Jakkoli byly představené cíle více než ambiciózní, neváhal Bareš v závěru svého projevu pateticky zdůraznit: „Toto všechno není fantasmie. I když dnes žijeme v mnohých směrech ještě v obtížných poměrech a teprve postupně rozvíjíme tento plán výstavby, takový plán, který uskutečnili bolševici v Moskvě, uskutečníme v souvislosti s výstavbou socialismu i my. Teprve komunisté skuteční Libušino prorocství: ‚Vidím město veliké, jehož sláva hvězd se dotýká!‘“¹⁸

Odvolání se komunistického ideologa na mytickou kněžnu může na první pohled působit bizarně. Jeho hlubší logika nicméně vysvítá z kontextu poválečné a pounorové sebe prezentace KSČ jako strany respektující a ochraňující domácí tradice. Jestliže prostřednictvím bezmála kanonického textu Zdeňka Nejedlého *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa* (1946) byli představitelé strany obratně vřazeni do (v jádru obrozeneckého) narativu českých národních dějin, Barešem užitý příměr sugeroval obdobně zásadní roli KSČ ve vývoji Prahy. Zamýšlený vzkaz byl přitom tentýž: teprve nástup komunistů do rozhodujících pozic umožnil skutečně pozitivní změnu a stal se logickým a nevyhnutelným završením staletého vývoje státu, resp. hlavního města.

Barešem deklarovaný program se stal východiskem rozsáhlé agitační kampaně, k níž se od ledna 1951 začali přihlašovat funkcionáři na úrovni městských stranických organizací i Ústředního národního výboru vedeného primátorem Václavem Vackem. Změna se bezprostředně odrazila i na stránkách věstníku ÚNV, který získal výmluvný název „Nová Praha“. Po celou první polovinu padesátých let pak můžeme sledovat soustavnou snahu politických, potažmo odborných elit *re-prezentovat* Prahu skrze konkrétní projekty i výklad její historie jako „socialistické město“. Žádoucí atributy tohoto ideálu odvozovali domácí experti vesměs z oficiálních, systematicky překládaných textů sovětských urbanistů a teoretiků.¹⁹ Laické veřejnosti pak klíčové motivy tohoto odborného diskursu zprostředkovali autoři politických projevů, publicistických textů nebo turistických průvodců.

K nejčastěji prezentovaným zásadám „socialistické stavby měst“ patřily státem řízený plánovitý rozvoj, vyloučení aktivit a zájmů soukromého sektoru, důraz na esteticky výrazné prostředí, smazání sociálních i architektonických rozdílů mezi

16 Gustav BAREŠ — Vratislav KRUTINA, *Za krásnou, šťastnou, socialistickou Prahu*, Praha [1951], s. 19.

17 G. BAREŠ — V. KRUTINA, *Za krásnou, šťastnou, socialistickou Prahu*, s. 21.

18 Tamtéž, s. 23.

19 Překládům sovětských textů se věnovali zejména architekti z okruhu časopisu *Sovětská architektura*, vydávaného od roku 1951 uměleckou sekcí Československo-sovětského institutu ČSAV (Julius Šif, Jan Svoboda ad.). Tento časopis v domácím prostředí nejdůrazněji propagoval sovětské vzory a metodu socialistického realismu. Srov. Archiv Akademie věd ČR, fond Československo-sovětský institut, sign. 431, kart. 13, inv. č. 170.

centrem a periferií, zvyšování podílu veřejného prostoru, vysoká úroveň hygieny, dostatek zelených a rekreačních ploch a úcta vůči (vybraným) historickým památkám. Základní tvůrčí metodou nové výstavby se měl stát tzv. socialistický realismus, doktrína šířená pod sovětským vlivem ve všech zemích východního bloku. Na jejím základě měla architektura (potažmo další umělecká odvětví) důsledně využívat „národní formy“, tj. historizující tvarosloví odvozované z tradic dané země tak, aby byla „srozumitelná lidu“ a dokázala vyjádřit „velikost a krásu socialistické epochy“.²⁰

Stalinismem podmíněný diskurs „nové Prahy“ měl stávající prostor města co nejdůsledněji homogenizovat. Široké spektrum probíhajících akcí, od bytové výstavby až po rekonstrukci památek, bylo v rétorice veřejných činitelů a médií soustavně spojováno poukazy na ústředního iniciátora a garanta v podobě Komunistické strany Československa. Její vlastní mocenské zájmy a cíle byly zároveň navenek neustále zaštiťovány odkazem na vůli „lidu“, jehož je strana „pouze“ vrcholným reprezentantem. Praha budoucnosti byla prezentována jako město „lidové“ sloužící zájmům a potřebám nejširších vrstev svých obyvatel. Právě tento akcent umožňoval komunistům získávat pro svou vizi *krásné, čisté, zdravé a šťastné Prahy socialismu* nemalou podporu ze strany běžných občanů.

Oficiální propaganda dodávala této vizi sugestivnost a atraktivitu nejen tím, že ji neustále kladla do kontrastu s negativním stereotypem Prahy „kapitalistické“ a „buržoazní“, ale také tím, že zdůrazňovala její dosažitelnost a tedy principiální ne-utopičnost.²¹ Směřování k lepší budoucnosti bylo v kontextu socialistického společenství prezentováno jako úkol „nás všech“, k jehož naplnění může (prostřednictvím hojně organizovaných pracovních brigád) aktivně přispět každý občan. I ty zdánlivě nejmenší pracovní výkony jednotlivců byly přitom na stránkách novin oceňovány jako podstatné příspěvky k mezinárodnímu *boji za mír*, tedy v kontextu, který většinová společnost vnímala jen několik let po skončení války dosti citlivě.²² Ať již pracovali na rozsáhlých terénních úpravách letenské pláně (1951), budování nábrežní komunikace v Podolí (1951–1952) nebo v početných „akcích Z“ („zvelebování“) v jednotlivých pražských obvodech, mohli mnozí z brigádníků získávat pod dojmem této oficiální prezentace sugestivní pocit spolutvůrců budoucnosti „svého“ města. Pocit, že (slovy dobového redaktora z roku 1951) „Libušino proroctví přeměňujeme ve skutečnost“.²³

I přes navenek „pokrokový“ charakter komunistického režimu, proklamativně zahrnující vše „staré“ ve prospěch směřování k (domněle) lepší budoucnosti, musela reprezentace „nové Prahy“ brát v úvahu fyzický rámec dochovaného města. Vzhle-

20 Lev RUDNĚV, *Zákon sovětské architektury*, in: Usnesení VKS(b). Lenin a Stalin o stavbě měst, Praha 1952, s. 42.

21 „Plán přestává být pouhou směrnicí, ale stává se v rukou pracujících lidu, vedeného Komunistickou stranou Československa, živou skutečností,“ konstatoval roku 1953 při popisu dosavadní výstavby Prahy náměstek primátora arch. Vladimír Chamrád. V. CHAMRÁD, *Praha zítřka*, Nová Praha 56, 1953, č. 18, s. 279.

22 „Výstavba socialistické Prahy je živým projektem mírových snah,“ uvedl např. roku 1951 ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Srov. *Co říkají o výstavbě nové Prahy*, Nová Praha 54, 1951, č. 5, s. 89.

23 Mladá fronta: deník mladých lidí, 1951, č. 225, s. 9.

dem k již zmíněné nízké míře poškození během druhé světové války nevycházely pounorové iniciativy k přestavbě Prahy — na rozdíl od sousedního Berlína či Varšavy — z bezprostřední nutnosti, ale mnohem spíše z potřeby politického gesta, jímž by se i československá metropole mohla přesvědčivě přihlásit k proklamovaným, zejména sovětským vzorům. Namísto plošné asanace byly pro Prahu zamýšleny dílčí projekty „strategicky“ rozmísťované do opticky i symbolicky významných partií její urbanistické struktury a panoramatu.

Nejvýraznějšími „manifesty“ stalinistické éry se v pražském prostoru nakonec stala dvojice monumentálních soch. V rámci zmíněné komplexní úpravy Letné vyrostl v letech 1949–1955 v ose Čechova mostu žulový Stalinův pomník (sochař Otakar Švec, arch. Jiří a Vlasta Štursovi) a silueta Národního památníku na Vítkově byla — současně se změnou vnitřní náplně objektu — doplněna bronzovou jezdeckou sochou Jana Žižky (odhalena 14. července 1950). Navzdory paralelní realizaci měly tyto projekty zcela odlišné ideové pozadí. V případě Žižky pounorový režim pouze využil k vlastní sebe prezentaci meziválečný návrh sochaře Bohumila Kafky, jehož realizaci přerušila druhá světová válka. Stalin byl naopak od počátku ostře sledovaným projektem, dozorovaným členy zvláštního vládního výboru v čele s předsedou vlády Antonínem Zápotockým a ministrem informací Václavem Kopeckým.²⁴ Ve svém důsledku mohou nicméně obě sochy vhodně ilustrovat dva póly, mezi nimiž stalinistické budování Prahy po celou dobu svého trvání oscillovalo: vztahování se k sovětským vzorům doprovázela obratná instrumentalizace domácích historických tradic.

Z architektonických projektů stalinistického období uveďme tři nejzásadnější. Roku 1953 proběhla z iniciativy vedoucího plánovacího referátu ÚNV Vladimíra Chamráda ambiciózní soutěž na „ústřední shromažďovací prostor“ s cílem kompletně přestavět staroměstské nábřeží v úseku mezi Karlovým a Čechovým mostem. Variantní řešení předložená vyzvanými projektanty vesměs počítala se zřízením okružní třídy, demolicí zástavby kolem dnešních náměstí Curieových a Jana Palacha (s výjimkou cenného Zítkova Rudolfiny), jejich několikanásobným zvětšením a doplněním novými dominantami.²⁵ Jedno z nejrazantnějších řešení nabídl v podobě stupňovitého mrakodrapu na místě budovy filozofické fakulty architekt Jiří Kroha. Na přestavbu nábřeží měla eventuálně navázat asanace Pařížské třídy, jejíž eklektickou zástavbu by nahradily bloky domů v „důstojnějším“ duchu socialistického realismu (několik návrhů kalkulovalo i s možností posunout z trasy ulice objekt Staronové synagogy). Soutěž na „ústřední prostor“ představuje nejzásadnější pokus pražských politiků a projektantů přiblížit se zahraničním vzorům a aplikovat v Praze jeden ze základních prvků „socialistického“, resp. stalinského urbanismu: velkoryse dimenzovaný manifestační prostor s magistrálou-bulvárem a výškovým objektem věžového charakteru.²⁶

24 K oběma pomníkům rámcově Zdeněk HOJDA — Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Praha 1996.

25 Dochované projekty byly v dosavadní literatuře publikovány jen výběrově a bez podrobnější analýzy, srov. spíše ilustračně využitě reprodukce v katalogu *Praha v plánech a projektech. Katalog výstavy*, Praha 1999, s. 81–83.

26 Srov. např. Nikolaj KOLLI, *Za vytvoření celistvých ansamblů*, Sovětská architektura II, 1952, č. 1, s. 81–83. Toto schéma nalezneme během padesátých let (v plánech i částečných

Preferovaným projektem centrálních politických orgánů se stal komplex Vysoké školy stranické při ÚV KSČ na pankráckém předpolí budoucího Nuselského mostu, který byl zamýšlen coby optická i symbolická protiváha Pražského hradu. Od dubna do listopadu 1954 proto týmy architektů usilovaly za pomoci monumentálních, ve směs neoklasicistních návrhů naplnit ducha soutěžních podmínek a „vhodným způsobem připravit a důstojně vyjádřit úlohu vítězných idejí marxismu-leninismu v boji našeho lidu v čele s Komunistickou stranou Československa za vybudování základů socialismu v naší vlasti“.²⁷

Specifickou roli získala počátkem padesátých let dejvicko-bubenečská oblast, kam byly již v meziválečném období situovány objekty ministerstva národní obrany. Tento trend v padesátých letech pokračoval prostřednictvím nové bytové výstavby a sportovního areálu v lokalitě Juliska. Ministr Alexej Čepička (ve funkci 1950–1956) inicioval záhy po svém nástupu také projekty dvojice elitních budov určených pro vnitřní potřeby armády. Nákladnou výstavbu vojenského hotelu na Julisce (dnešní Hotel International, 1952–1957) následovala soutěž na prostorově a funkčně megalomanský Ústřední dům armády (1954), jehož čelní věžová část měla uzavřít nedokončený prostor dnešního Vítězného náměstí.²⁸ Oba objekty se svým tvaroslovím vědomě přihlašovaly ke vzoru sovětských výškových staveb.²⁹

Sama existence všech těchto sice velikášských, nicméně zcela seriózně projednávaných projektů (výjimečně i realizovaných jako v případě Stalinova pomníku či dejvického hotelu) svědčí o tom, že ani zmíněný od 19. století zakotvený „image“ Prahy coby historického města nebránil některým politikům a projektantům v úvahách o její razantnější přestavbě. Navzdory příležitostným deklaracím úcty k památkám mohly být v případě „objektivní“ nutnosti zbořeny i historicky významné objekty (např. roku 1949 kavárna Union na Národní třídě).³⁰

Památkové dědictví představovalo na druhé straně natolik zásadní a vžitou součást pražského prostoru, že je nebylo možné zcela ignorovat nebo negovat. Klíčovou roli při jeho propagandistickém využití v diskursu „socialistické Prahy“ sehrálo zmíněně Nejedlého pojetí komunistů jako přirozených „dědiců velikých tradic českého

realizacích) ve všech významnějších centrech východního bloku (Moskva, Kyjev, Berlín, Drážďany, Varšava ad.). Srov. Marina DMITRIEVA, *Der Traum vom Wolkenkratzer. Die Imagination des Urbanen in sozialistischen Metropolen*, in: Arnold Bartetzky — Marina Dmitrieva — Alfrun Kliems (edd.), *Imaginationen des Urbanen. Konzeption, Reflexion und Fiktion von Stadt in Mittel- und Osteuropa*, Berlin 2009, s. 119–156.

27 *Architektonická soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa*, Architektura ČSR, 1955, č. 1–2, s. 7.

28 Karel STORCH, *Grandhotel International v Praze-Dejvicích*, Architektura ČSR, 1957, s. 465–475; František FIALA, *Kritické poznámky k soutěži na Ústřední dům armády*, Architektura ČSR, 1954, s. 320–333.

29 Do širšího kontextu vývoje výškových budov na českém území zařadil dejvické projekty Petr VORLÍK, *Český mrakodrap*, Praha — Litomyšl 2015, zvláště s. 73–76.

30 Při analýze vztahu socialistického státu k památkám je zároveň třeba upozornit, že obdobně účelový postoj lze vysledovat u prakticky jakéhokoli státního režimu, a že svou roli hraje i od 19. století diskutovaná a beze zbytku nezodpověditelná otázka, na základě čeho vlastně konkrétní artefakty do kategorie „památky“ zařazovat.

národa“. Především pod jeho vlivem představitelé KSČ po nástupu k moci účelově využili řadu motivů z tradičního národně dějinného narativu pro podporu vlastní mocenské pozice.³¹ V prostoru Prahy byly — za aktivní spoluúčasti samotného Nejedlého — soustavně vyzdvihovány zejména významové vrstvy husitství a národního obrození, resp. hmotné artefakty s nimi spojitelné, ať už šlo o dochované památky, pomníky či muzea (zejména Jiráskovo, otevřené roku 1951 v letohrádku Hvězda a o dva roky mladší Památník národního písemnictví ve Strahovském klášteře).³² Veřejnosti pak tyto vrstvy názorně prezentovali autoři tematických průvodců.³³

Zdánlivě apolitické rekonstrukce, zpřístupňování a nové využití historických domů, paláců a zahrad obsahovaly v padesátých letech vždy silný ideologický podtón, neboť jejich prostřednictvím byly dotčené lokality symbolicky zbavovány své nevhovující „feudální“ či „buržoazní“ minulosti a více či méně důrazně přivlastňovány pro soudobý, komunisty zaštitěný obraz města.³⁴ Udržování „starých“ budov bylo v kontextu budování „nové“ Prahy přijatelné jen v případě jejich prokazatelného přínosu pro soudobou společnost. Je signifikantní, že zejména v období první pětiletky bylo téma památek v tisku reflektováno s využitím prakticky totožné „budovatelské“ rétoriky jako probíhající nová výstavba.³⁵

V „socialistickém městě“ měly historické objekty sloužit potřebám a výchově lidu, poskytovat tvůrčí inspiraci soudobým architektům a důstojně reprezentovat „pokrokové tradice“ společnosti (a tím přispívat k legitimizaci vládnoucího režimu). Na obecné rovině pak názorně dokládaly kulturní vyspělost socialistického zřízení oproti státům Západu (kde nad památkovou péčí vítězí „kapitalistická spekulace“) i vůči předúnorovému domácímu vývoji, v němž „buržoazní ‚vlastenecké‘ vlády ne-

31 Selektivní přístup k národní historii deklaroval už Klement Gottwald při zahájení „jiráskovské akce“ roku 1949: „Náš vztah k národní minulosti je velmi živý a chceme se z ní mnoho učit. Avšak jde o to, orientovat se na ta dějinná období, kdy náš národ šel vpřed, orientovat se na pokrokové, osvobozené tradice našeho národa a kultury.“ Klement GOTTWALD, *Klement Gottwald o Jiráskovi*, Praha 1951, s. 8.

32 Pomníky klíčových postav husitství i propagovaných „klasiků“ národního obrození vytvářejí výmluvnou chronologickou řadu: Jan Žižka (Vítkov, 1950), Jan Hus (Karolinum, 1954), Jan Želivský (Novoměstská radnice, 1960), Jan Roháč z Dubé (Staroměstská radnice, 1960); Josef Mánes (1951), Jan Neruda (1952), Božena Němcová (1955), Alois Jirásek a Jaroslav Vrchlický (oba 1960).

33 Timoteus Čeněk ZELINKA, *Husitskou Prahou*, Praha 1955; Emanuel SVOBODA, *Po stopách Mikoláše Alše v Praze*, Praha 1956. Patrně nejdůležitější se jednotlivá „pokroková“ období pražských dějin završená únorem 1948 pokusila propojit Věra Olivová-Pávková v brožuře *Praha v revolučních tradicích*, Praha 1952.

34 „Krásné pražské sady, původně majetek několika buržoazních zbohatlíků, patří dnes lidu. Tam, kde se procházeli nadutí a povýšení vykořisťovatelé, je dnes celé dny slyšet radostný smích dětí. A tak je to správné!“ *Pražské zahrady se probouzejí ze staletého spánku*, Nová Praha 54, 1951, č. 13, obálka.

35 „Západ připravuje atomové bomby na ničení kulturních hodnot v Evropě a my na tuto hrozbu odpovídáme tím, že kulturní památky ze slavné minulosti nejen chráníme, ale obnovujeme je i pro příští generace.“ *Obnovujeme kulturní hodnoty minulosti*, Nová Praha 54, 1951, č. 2, s. 28.

chávaly bezohledně chátrat a hynout poklady naší minulosti“.³⁶ V textech vydávaných průvodců završoval výklad staletých dějin konkrétních památek zpravidla právě poukaz na jejich „procitnutí“ v socialistické přítomnosti.

Péče komunistického režimu o vybrané pozůstatky minulosti byla prezentována jako tvůrčí činnost, která přináší občanům zásadní materiální hodnoty (nové byty ve zrekonstruovaných domech, zázemí kulturních institucí apod.) i symbolický kapitál, tj. hrdost a „sílu k velkým činům přítomnosti i budoucnosti“.³⁷ Výstavba „nové“ a obnova „staré Prahy“ se touto optikou vzájemně nevyklučovaly, ale naopak vytvářely dvě paralelní linie téhož velkolepého a uvědomělého procesu *budování*.³⁸ Specifickým, z propagandistického hlediska takřka ideálním způsobem v sobě oba tyto motivy spojila „rekonstrukce“ Betlémské kaple (1948–1954) podle projektu arch. Jaroslava Fragnera, při níž byla tato starobylá, v 18. století zaniklá stavba téměř zcela znovu postavena a stala se tak nikoli „mrtvou památkou“, nýbrž „výrazem síly naší nádherné přítomnosti a jejího vědomého sepětí se slavnou historií“.³⁹ Akce iniciovaná a koordinovaná ministrem Nejedlým zároveň představovala jednu z klíčových intervencí zvýrazňujících v prostoru města zmíněnou „husitskou vrstvu“.⁴⁰

Státé iniciované otevírání dosud nepřístupných objektů a zahrad úzce souvisí s dalším důležitým aspektem komunistického zacházení s prostorem Prahy, kterým se stalo všestranné navyšování podílu veřejného prostoru na úkor toho soukromého. Tento proces, usnadněný rozsáhlými majetkoprávními změnami a postupnou likvidací privátního sektoru, konvenoval se snahou režimu přenést těžiště společenského života právě do kolektivně sdílených (a lépe kontrolovatelných) prostor náměstí, parků, kulturních středisek či brigádnických stavenišť. Do kontextu těchto snah můžeme zařadit mj. úpravu vnitrobloků starých činžovních domů, kterou od roku 1949 realizovali funkcionáři pražských obvodních národních výborů ve spolupráci s místními stranickými organizacemi a domovními důvěrníky. Původně zídkami oddělené *soukromé dvorky* s účelovými objekty dílen a garáží při nich nahrazovaly *společné „parky oddechu“* s lavičkami a dětskými hřišti.⁴¹ Doboví reportéři vyzdvihovali tuto etapovitě probíhající akci jako další důkaz postupného „zlidovění“ hlavního města a pokrokovosti jeho reprezentantů, kteří ve spolupráci s uvědomělými občany dokážou soukromovlastnickým zájmům nadřadit všeobecný prospěch a „zdraví našich dětí“.⁴²

36 Jiřina NESVADBÍKOVÁ, *Jak náš stát pečuje o památky*, Naše vlast, 1953, č. 6, s. 187.

37 Alois KUBÍČEK, *Stará Praha v nové kráse*, Praha 1957, s. 6.

38 „Pilné ruce našeho pracujícího lidu opravují staré historické památky, zachraňují poklady našich dějin a přitom budují Prahu novou, socialistickou.“ Jiří CHYSKÝ, *Průvodce Prahou*, Praha 1955, s. 4.

39 Vlastislav VRKOČ, *Betlémská kaple vstává z trosek zapomnění*, Nová Praha 55, 1952, č. 14, s. 137.

40 K interpretaci ideologické role této (novo)stavby zásadním způsobem Jan RANDÁK, *Betlémská kaple, revoluční tradice a vstup marx-leninské historiografie do prostoru*, in: Bohumil Jiroušek (ed.), *Proměny diskursu české marxistické historiografie. Kapitoly z historiografie 20. století*, České Budějovice 2008, s. 225–245.

41 Během první pětiletky (1949–1953) bylo na území Prahy tímto způsobem upraveno celkem 76 vnitrobloků. *Radostné proměny našeho hlavního města*, Nová Praha 57, 1953, č. 1, s. 8.

42 *Parky a hřiště nebo smetiště?*, Nová Praha 54, 1951, č. 6, s. 111.

Sledování způsobů, jimiž měl být v období stalinismu ideologicky homogenizován prostor Prahy, se na první pohled zdá potvrzovat vžitý pohled na padesátá léta jako na specificky tragickou dějinnou epizodu: „komunistická moc“ se z pozice síly a lživé propagandy zmocňuje města a vztyčuje v něm své symboly, zatímco společnost je disciplinována a paralyzována „všudypřítomným strachem“.⁴³ Také v ustáleném narativu dějin české architektury figuruje socialistický realismus jako několikaletá anomálie, neorganicky a pod politickým tlakem zasahující do poválečného vývoje, jenž jinak navazuje na funkcionalismus první republiky. S oporou v archivním výzkumu podniknutém při dosavadním zpracování tohoto tématu bych rád naznačil alespoň tři momenty, které podobně schematický náhled problematizují.

První se týká samotného mechanismu, jakým byly deklarované záměry komunistických elit v Praze uváděny do praxe. Oproti poněkud povrchní představě „strany a vlády“, která v padesátých letech provádí centrálně řízenou „bezvýhradnou sovětizaci“ (termín B. Soukupové)⁴⁴ historického města, můžeme ve vnitřním rozhodování o budoucnosti Prahy nalézt a doložit nejen podstatně pestřejší škálu aktérů, ale i absenci skutečně uceleného konceptu.⁴⁵ V roli iniciátorů a zadavatelů jednotlivých projektů sice vždy vystupovali představitelé státního a stranického aparátu (nejaktivněji Z. Nejedlý, V. Kopecký, A. Zápotocký, V. Chamrád a A. Čepička), neméně zásadní roli mezi „budovateli nové Prahy“ ale sehrávali architekti rozpracovávající tyto projekty do realizovatelné podoby a konečně i samotní Pražané. Pracovním zapojením tisíců obyvatel získávala vize „socialistického města“ na významu i popularitě.⁴⁶ Ambivalentním spolu- i protihráčem oficiálních politických záměrů pak byli představitelé státní památkové péče a Klubu Za starou Prahu.

Ani jednání samotných komunistických elit neprobíhalo vždy ve vzájemné součinnosti. Celý „budovatelský“ proces, navenek zaklenutý ideologickým obrazem „nové“, komunisty vedené Prahy (v duchu projevu Gustava Bareše), se v praxi spíše rozpadal do řady vzájemně ne vždy koordinovaných akcí prosazovaných jednotlivými

43 Příkladem aplikace tohoto vžitého, ve svém důsledku ale značně omezujícího výkladového rámce je nedávná kniha Hany PÍCHOVÉ *Případ Stalin: historická a literární studie Stalinova pomníku v Praze*, Řevnice 2014. Přes nesporně obohacující reflexi dobové beletrie autorka interpretačně nepřiliš přesvědčivě osciluje mezi expresivním důrazem na charakter padesátých let jako éry „politického teroru, sebestředné propagandy, ideologické manipulace“ a zpochybňováním tohoto pojetí mj. poukazy na negativní reakce, které pomník vzbudil mezi Pražany a na nesouhlas jeho autorů s některými požadavky stranických představitelů.

44 Srov. Blanka SOUKUPOVÁ, *Paměť sovětizovaného města (příklad Prahy)*, in: Blanka Soukupová — Hedvika Novotná — Zuzana Jurková — Andrej Stawarz (edd.), *Evropské město. Identita, symbol, mýtus*, Bratislava 2010, s. 36–53.

45 Směrný územní plán, který měl proklamovaným zásadám „socialistické Prahy“ dát konkrétní podobu, začal sice vznikat bezprostředně po únoru 1948 a byl průběžně diskutován se sovětskými experty, v zamýšlené podobě však nebyl během padesátých let dokončen a schválen.

46 „Nepoznáme novou Prahu a nepochopíme velikost jejích dnešních dnů, neprohlédneme-li si trvalé pomníky brigádnické práce,“ konstatoval roku 1955 novinář Josef Fleissig. J. CHYSKÝ, *Průvodce Prahou*, s. 62.

aktéry na úrovni vlády, politbyra i pražského ÚNV. Některé z těchto vizí si přitom mohly i vzájemně konkurovat, jako v případě dvojice obřích manifestačních náměstí na Letné a pod Vítkovem, jejichž projekty byly po celou první polovinu padesátých let paralelně rozpracovávány, přestože z funkčního hlediska byly prakticky totožné. Každý z nich však měl silného zastánce: Letná v osobě náměstka primátora a vedoucího plánovacího referátu Vladimíra Chamráda, Vítkov v předsedovi vlády a vládního výboru pro výstavbu města Antonínu Zápotockém.⁴⁷ Na druhé straně je však potřeba konstatovat, že ani tato vnitřní nekonceptnost v rozhodování komunistických elit vážněji nenarušovala celkový obraz „socialistické Prahy“ tak, jak si jej skrze média a vlastní zkušenost mohl utvářet běžný Pražan.

Předpoklad jednostranného ovládnutí městského prostoru komunistickou mocí lze zpochybnit také poukazem na fakt, že ani v poměrech padesátých let nebyly všechny oficiální projekty přijímány Pražany zcela bezvýhradně. Okázala propagandistická rétorika deklarující Prahu jako „město pracujících“ nefungovala pouze jako indoktrinační nástroj režimu, nýbrž vytvářela na straně veřejnosti také nemalá očekávání, která v případě nenaplnění mohla snadno přejít v kritiku. Pozitivní odezvu zaznamenávaly zejména ty z komunistických plánů, které — ve shodě s oficiální rétorikou — sloužily zlepšení obecné životní úrovně. Projekty, které tento přínos veřejnému zájmu postrádaly a svou nákladností měly pouze reprezentovat mocenskou pozici režimu, mohly podporu „lidu“ snadno ztratit. Nejmarkantněji lze stížnosti občanů vysledovat v případě Stalinova pomníku a dejvického Ústředního domu armády. Dochované materiály (dopisy, záznamy z veřejných besed a interní zprávy některých funkcionářů) přitom dokládají, že jádrem kritiky v naprosté většině případů nebyla politická (tj. protikomunistická) motivace, ale naopak požadavek, aby komunistické elity důsledněji naplňovaly deklarovaný ideál „lidové Prahy“.⁴⁸

Třetím momentem, na který je vhodné při analýze stalinistického budování Prahy poukázat, je výrazná míra kontinuity tohoto období se starším vývojem. Dobová propaganda kladla neustále důraz na ideovou a kvalitativní jedinečnost probíhající „socialistické“ proměny hlavního města. Řadu obecných myšlenek i konkrétních projektů prezentovaných počátkem padesátých let jako zásadní výdobytky nově nastoleného politického řádu (úprava Letné, most přes Nuselské údolí, náměstí pod Vítkovem) nalezneme ovšem již v odborných i laických diskuzích první republiky či konce 19. století — po roce 1948 došlo pouze k jejich ideologickému přivlastnění komunistic-

47 Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády — tajná spisovna, karton č. 1574, sign. 12/0.61.1.

48 Např. zaměstnanec Stavoprojektu Karel Bouček se v souvislosti s prezentovaným projektem Ústředního domu armády obrátil dopisem přímo na prezidenta Zápotockého a jménem sebe i svých kolegů vyjádřil podiv nad tím, že „dnes, kdy v popředí zájmu širokých vrstev je otázka výstavby nových obytných budov a dalšího zvyšování životní úrovně, se věnuje tak ohromná částka na objekt, který nebude sloužit přímo celé veřejnosti a jehož nutnost a využití v tak ohromném měřítku je po mém soudu problematické“. Vojenský historický archiv Praha, fond Ministerstvo národní obrany — 1954, karton č. 22, sign. 84/4/1/2, dopis z 12. 4. 1954.

kým režimem.⁴⁹ Také obecná, Gustavem Barešem naznačená a mnohými dalšími politiky, experty i novináři rozpracovávaná reprezentace „nové Prahy“ jako urbanisticky přehledného, čistého města s dostatkem zeleně byla postavena na attributech spíše obecně modernizačních (funkčnost, hygiena, krása) než specificky „socialistických“. Podobné principy vytyčovali již teoretici meziválečné funkcionalistické avantgardy (vůči nimž se ovšem kulturně-umělecké elity padesátých let na oficiální rovině ostře vymezily), ale např. také iniciátoři asanace Židovského Města na přelomu 19. a 20. století.

Poukaz na podobné kontinuity a jejich bližší rozbor nám může pomoci ve snaze nenahlížet stalinismus a jím traktovaný model „socialistického města“ pouze jako uzavřenou politickou animozitu, ale mnohem více jako svébytný sociokulturní fenomén s hlubším myšlenkovým zázemím.⁵⁰ Domnívám se, že „budovatelský“ diskurs „nové Prahy“ nebyl jen úzce dobovou záležitostí vyvolanou zkušeností druhé světové války a dalekosáhlými společenskými změnami po jejím skončení. Naopak bych jej zařadil coby dílčí výraznou fázi do kontextu obecně modernizačního procesu, který Praha (podobně jako další evropská města) nastoupila už v průběhu 19. století. Vizi „nové Prahy“ můžeme vnímat mimo jiné i jako periodicky se objevující součást étosu nově nastupujících politických režimů (po roce 1948 stejně jako např. po roce 1918), jejichž představitelé se v prostoru metropole prezentují jako nositelé pozitivní změny. Samotná rétorika „starého“ a „nového“ města odráží dualitu *tradice a modernity*, která se ve vývoji novodobých měst projevuje (v různých ideologických konotacích) dodnes.

Stalinistickou reprezentaci Prahy jistě lze vykládat jako výsledek překrucování reality města živou propagandou. Badatelsky mnohem produktivnější se mi však jeví nahlížet ji jako svébytný produkt modernizačního úsilí realizovaný v kontextu vyhraněné politické ideologie, který dokázal svým recipientům z řad běžných obyvatel města nabídnout nedlouho po skončení ničivé války sugestivní vizi lepšího světa, v němž bude všestranně postaráno o jejich potřeby, a na jejímž uskutečňování se mohou sami aktivně podílet. Legitimita těch, kteří tuto vizi přinášeli — představitelů Komunistické strany Československa — byla přitom odvozována z vybraných historických tradic, které v povědomí české společnosti silně rezonovaly už od dob národního obrození, a zaštitěna osvoboditelskou autoritou Sovětského svazu a jeho nejvyššího politického představitele Josifa Vissarionoviče Stalina.

RÉSUMÉ:

This article focuses on the construction and symbolic encoding of Prague during the 1950s. Inspired by some ideas of a 'spatial turn', it underlines the social constructability of any space and analyses the spatial aspect of Stalinist ideology. Stalinism is interpreted as a specific modernization process,

49 Kontinuitu řady pražských projektů promýšlených před, během i po druhé světové válce podrobně prokázal již Miloš HOŘEJŠ, *Protectorátní Praha jako německé město: nacistický urbanismus a Plánovací komise pro hlavní město Prahu*, Praha 2013.

50 K hlubokým kořenům ideálu „socialistického města“ Michaela MAREK, *Die Idealstadt im Realsozialismus. Versuch zu den Traditionen ihrer Notwendigkeit*, in: Christiane Brenner — Peter Heumos (edd.), *Sozialgeschichtliche Kommunismusforschung. Tschechoslowakei, Polen, Ungarn und DDR 1948–1968*, München 2005, s. 426–480.

which can be characterized by physical determinism, overestimating the capacity for influencing the mentality of people through urban planning and reforming the historical urban space. After 1948 the political and professional elites constructed a suggestive propaganda image of Prague as a 'new socialist city'. The Czech capital started to be transformed through interventions in its physical space (architecture, monuments), production of its social reality (organized work teams) and reinterpretation of its history, which was deeply influenced by a Communist thesis of *The Heirs to the Great Traditions of the Czech Nation* by Zdeněk Nejedlý. The leading role of the Communist Party of Czechoslovakia in this process was systematically popularized by the political representatives, the local press and guidebooks. The Communist rhetoric declaratively emphasized the Soviet paradigms of Socialist Realism and selected Czech historical traditions, in particular the Hussite Movement and the Czech National Revival. The Stalinist modernization and political monopolization of Prague's urban space did not comprise only grandiose architectural projects, but also expensive restoration work on selected monuments and numerous historical analogies.

Mgr. Michal Kurz je doktorandem Ústavu českých dějin FF UK. V rámci disertačního projektu se věnuje tématu stalinistických vizí „nové společnosti“ a jejich uplatňování v prostředí a kontextu střeoevropských historických měst (michal.atd@seznam.cz).